

QARAQALPAQ XALIQ NAMALARI TIYKARINDA BALALAR DÓRETIWSHILIGIN RAWAJLANDIRIWDA INTERAKTIV METODLARDI QOLLANIW USILLARI

Bawenova Aynura Jienbaevna

Ájiniyz atındaǵı NMPI “Muzıka tálimi hám kórkem-óner”
qánigeligi 2-basqısh magistrantı

Tayanısh sózler: muzıka, metod, interaktiv, bilim, kónlikpe, tájiriye, pedagogikalıq texnologiya, nátiyelilik.

Key words: music, method, interactive, knowledge, skills, experience, pedagogical technologies, result.

Mámleketimiz Prezidenti Sh. M. Mirziyoevniń aytıp ótkenindey: “Hámmemizge bir haqıyqat anıq bolıwı kerek: biz ámeldegi rawajlanıw pátleri menen óz aldımızǵa qoyǵan joqarı maqsetlerge erise almaymız. Búgin zaman ózgermekte, onıń talabı, aldımızǵa qoyıp atırǵan wazıypaları artıp barmaqta. Mine usınday quramalı shárayatta «sen- maǵan tiyme, men-saǵan tiymeymen» degen keypiyat penen islewdiń waqtı ótti. Biz «jaǵday jaman, jaǵday awır» dep siltaw izlewge úyrenip qalǵanbız. Biraq usı jaǵdaydı kim ózgerdedi, kim izge saladı, degen sorawdı, keliń ózimizge bereyik. Jaǵdaydı ózimiz, óz aqıl-ziyrekligimiz, minetimiz benen ózgertpesek, hesh kim shetten kelip bul isti biz ushın ózgertip bermeydi¹».

Demek, bilimlendiriw sistemasınıń barlıq basqıshında bilimdi puxta iyelewdi támiynlew, oqıtıwshıdan kóp miynetti talap etedi hám elede kásiplik sheberligin arttıradı. Yaǵnıy muzıka táliminde shólkemlestiriw formaları járdeminde muzıka sabaqlarında oqıtıwshınıń pedagogikalıq sheberligi, dóretywshiligi, óz pánin puxta biliwi, óz ústinde kóbirek islewı, onı jaslarǵa úyretiwdiń qolaylı metodların tańlay alıwı sıyaqlı kásiplik sıpatların hám sheberligin asırıwı tiyis.

Muzıka páni oqıtıwshısı hár bir jańa temanı ótken waqtında tapsırmalardıń mazmunı jaǵınan hár túrli hám qızıqlı bolıwına ititbar qaratıwı kerek. Oqıwshılarǵa jańalıqlardı jetkerip beriw menen birge, olardıń psixofiziologiyalıq imkaniyatların esapqa alıw, olardıń pikirlew qábiletlerin hám dóretywshiliklerin rawajlandıra alıwı kerek.

Házirgi waqıtta interaktiv usıllar haqqında onıń mazmunı, áhmiyeti hám wazıypası haqqında júdá kóp pikirler bar. Maqsetke erisiwde belgili bir tosqınlıqtı jeńip ótiw ushın qollanılatuǵın ilajlar jıynaǵı metod dep ayıladı. Metod –yunon tilinen alıńǵan bolıp “izleniw jolı”, “úyreniw quralı” mánilerin bildiredi. Olar ulıwmalastırılıp

kórsetilgende oqıtıw metodın tómendegishe táriyplew múmkin.: Oqıtıw metodı – tálim maqsetleri ushın oqıtıwshı hám oqıwshılardıń birgeliktegi iskerligine aytıladı. Oqıtıwshı – bul iskerlikti basqaradı. Oqıtıwshı tárepinen qollanılatuǵın barlıq metodlar oqıwshılarda tárbiyalıq, kórkem talǵamın tárbiyalaw, muzıkalıq qábiletin qalıplestiriw, muzıka atqarıwın basqarıw, dóretiwshilik iskerlikke tartıwǵa qaratılǵan bolıwı kerek. (2)

Bilimlendiriw tarawında interaktiv metodlar, innovaciyalıq texnologiyalar, pedagogikalıq hám xabar texnologiyaların oqıw processinde qollanıwǵa bolǵan qızıǵıwshılıq, itibar kúnnen-kúnge kúsheyip barmaqta, bunday bolıwınıń sebeplerinen biri, usı waqıtqa shekem dástúriy tálimde oqıwshılar tek ǵana tayar bilimlerdi iyelewge úyretilgen bolsa, zamanagóy sabaqlarda bolsa, olardıń iyelep atırǵan bilimlerdi ózleri izlep tabıwına, óz-betinshe úyrenip analizlewine, hátteki juwmaqlardı ózleri keltirip shıǵarıwına úyretedi. Innovaciya (inglizshe innovation) – jańalıq kiritiw, jańalıq degen mánilerdi bildiredi. Innavacion texnologiyalar pedagogik processte hámde oqıtıwshı hámde oqıwshı iskerligine jańalıq, ózgerisler kiritiw bolıp, onı ámelge asırıwda tiykarınan interaktiv metodlardan tolıq paydalanıladı. Interaktiv metodlar bul- interaktiv inglizshe interakt sózinen alınǵan bolıp, inter- birgelikte, akt- háreket qılıw degen mánisti bildiredi. (3)

Tálimniń interaktiv metodı XX ásirniń aqırı hám XXI ásirniń baslarınan pedagogikalıq ádebiyatlarda keń isletilip kelinmekte hám bilimlendiriw tarawında paydalanıp klenibekte. Onıń tiykarǵı maqseti- oqıwshılardı óz- betinshe bilim alıwǵa qızıqtırıw, óz ústinde kóbirek islew, qosımsha ádebiyatlardı oqıw, zaman menen birgelikte tálim-tárbiyaǵa, óz-betinshe pikir júrgize alatuǵın kámil insandı tárbiyalaw bolıp tabıladı.

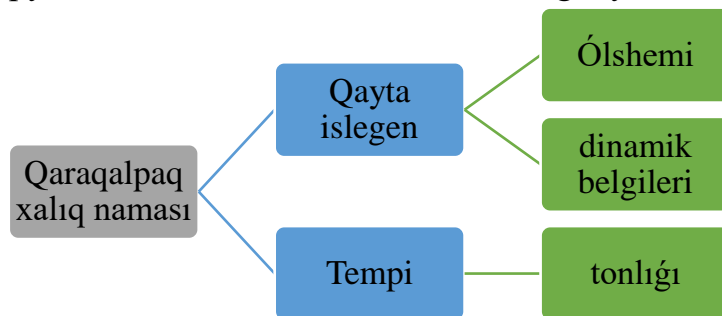
Demek, hár bir pándı, sonıń ishinde muzıka pánin oqıtıwda hár qıylı usıllardan paydalanılǵan halda ótilse, jaqsı nátiyje beredi hám oqıwshılarda pánge bolǵan qızıǵıwshılıǵın rawajlandıradı. Bul bolsa óz gezeginde jetik qániygeler, óz kásibiniń mamanı bolıp jetilisiwine úlken túrtki boladı.

“**Aqılıy hújim**” usılı hámmege tanıs hámde eń kóp qollanılatuǵın metod bolıp esaplanadı. Aqılıy hújim metodı qoyılǵan mashqala sheshimine baylanıslı ráwishte 5-10 minut dawam etiwı múmkin. Bul usıl járdeminde sabaq waqtında qálegen mashqalalarǵa qaray bir neshe maqul sheshimlerdi tabıw imkanıyatı payda boladı. “Aqılıy hújim” usılı tańlap alınǵan temalar kóleminde belgili bir qádiriyatlardı anıqlaw hám alternativ bolǵan ideyalardı saylaw ushın sharayat jaratadı.

Qaraqalpaq xalıq namaları tiykarında balalar dóretiwshiligin rawajlandırıwda tarmaqlar metodında paydalansaq boladı. “**Tarmaqlar metodı**” (klaster)- pikirlerdiń tarmaqlanıwı- bul pedagogikalıq strategiya bolıp, ol oqıwshılardı qandayda bir temanı tereń úyreniwlerine járdem berip, oqıwshılardı temaǵa tiyisli túsinik yamasa

aniq pikirdi erkin hám ashıq túrde izbe-izlik penen ajıralmas baylanısqa halda tarmaqlawlarına uyreledi.

Bul metod qandayda bir temanı tereń úyreniwden aldın oqıwshılardıń pikirlew iskerligin jedellestiriw hám de keńeytiw ushın xızmet etiwı múmkin. Sonıń menen birge ótilgen temanı bekkemlew, jaqsı ózlestiriw, ulıwmalastırıw hám de oqıwshılardı sol tema boyınsha qıyallardı sızılma formasında ańlatıwǵa iytermeleydi. (mısal)

Qosıq úyretiw hámde muzıka tınlaw processinde shıǵarmalar haqqında sóz etiw, olardan úzindiler atqarıw balalarda qızıǵıwshılıq oyatadı. Bunda shıǵarma mazmunın tolıq túsindiriw gerek.

Dóretpelerdi analiz etiwde balalardı aktiv qatnastırıw maqsetke muwapıq bolıp tabıladı. Hár bir xalıqtıń milliy muzıkası, kórkem-óneri bar ekenligi, muzıka hár bir tariyxıy dáwirde kórkem aynası ekenligi haqqında balalarda anıq túsiniw payda etiwı gerek. Sol tiykarında qaraqalpaq muzıkasınıń qısqa tariyxı saz ásbapları hám xalıq muzıka janrları, eski qosıqları zamanagóy qosıqların kórsetiw múmkin.

“Teksheme-tekshе” texnologiyası: oqıwshılardıń erkin, ózbetinshe hám ulıwmalıq pikirlewge, jámáát bolıp islewge, izleniwge, pikirlerdi jámlep olardan teoriyalıq hám ámeliy túsiniwler payda qılıwǵa, jámáátke óz pikiri menen tásir qılıwǵa, onı maqullawǵa, sonday-aq, shıǵarma yamasa temanıń tayarnısh túsiniwlerine sıpatlama beriwde iyelegen bilimlerin qollana alıwǵa úyretiw.

Mazmunı: Usı sabaq oqıwshılardıń ótiliwı gerek bolǵan yamasa ótilgen shıǵarma yamasa tema boyınsha kishi toparlarda jámáát bolıp pikirlew hám eslew, úyrenilip atırǵan bilimlerde eske túsirip, toplanǵan pikirlerdi ulıwmalastırıw alıw hám olardı suwret, keste, sızba arqalı túsine alıwǵa úyreledi. Bul texnologiya oqıwshılar menen bir topar ishinde jeke jaǵdayda yamasa toparlarǵa ajratılǵan jaǵdayda jazba túrde ótkeriledi hám prezentaciya qılınadı.

Sabaqta paydalanılátuǵın qurallar: A4 formattaǵı qaǵazlar tayarlanǵan pándi kishi temalar sanına say shep tárepine kishi temalar jazılǵan tarqatpa materiallar, flomaster, flipchart, teńli ruchkalar.M/S

№	Temalar	Sıpatlama
1	“Qara jorǵa”	Qaraqalpaq xalıq naması
2	“Shaǵala”	Qaraqalpaq xalıq ayaq oyını

Sabaqti ótkeriw tártibi: Oqıtıwshı,

-Oqıwshılardı temalar sanına qaray hár bir toparǵa ajratıladı, bunda toparlar sanı 5 ten asıp ketpewi kerek;

-topar aǵzaların tarqatpa materialda jazılǵan kishi temalar menen tanısıwın hám tema tiykarında bilgenlerin reńli ruchkalar arqalı qaǵazdı óń tárepine jámáát bolıp jazıp shıǵıw wazıypasın beredi hám waqıt belgileydi;

-topar aǵzaları birgelikte tarqatpa materialda berilgen kishi temalar jazılǵan jazba suwret yamasa grafika kórinisinde kórsetedi. Toparlar tolıq maǵlıwmat beriwge háreket qıladı;

-Tarqatpa material toltırılǵannan keyin, topar aǵzalarından bir talaba prezentaciya qıladı. Prezentaciya waqtında toparlar tárepinen tayarlanǵan material, álbette auditoriya taqta(doska)sına shıǵıp izbe-iz qıstırıladi;

-Oqıtıwshı toparlar tárepinen tayarlanǵan materiallarǵa túsinik berip, olardı talıqlap, olardı tuwrılaydı hám birgelikte bahalaydı.

Juwmaqlap aytqanımda muzıka pánin oqıtıwda interaktiv metodlardan paydalanǵan halda ótiw, ótiletuǵın temaǵa sáykes qollaw arqalı oqıwshılardıń óz ústinde islewine, erkin hám durıs pikirlewine, mashqalalı jaǵdaylardan ańsat shıǵa alıwına, logikalıq pikir júrgize alıwına erisiw múmkin.

Rezyume

Bul maqalada muzıka sabaqlarında qaraqalpaq xalıq namaları tiykarında balalar dóretiwshiligin rawajlandırıwda interaktiv metodlardan paydalanǵan halda oqıwshılardıń bilimi, kónlikpe hám tájiriybelerin qalıplestiriw usılları, sonday-aq, pikirlew dárejesin hámde sabaq nátiyjeleliligin asırıwǵa itibar qaratıladı.

Summary

This article will focus on improving the methods of formation of knowledge , skills and skills of students using interactive techniques in the development of children's creativity through Karakalpak folk melodies in music lessons, as well as improving the level of thinking and the effectiveness of the lesson.

PAYDALANILǵAN ÁDEBIYATLAR

1. Sh. Mirziyoev «Tanqidiy tahlil, qatıy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik –har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bólishi kerak» T.: «Ózbekiston» 2017 yil B.102

2. M. Xujaeva “Umumtálim maktablarida musıqa óqitish metodikasi” -Óquv qóllanma T.: 2008 yil

3. D.A. Karimova “Musiqiy pedagogik mahorat asoslari” T.: “Iqtisod-Moliya” 2008 yil